

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΔΙΚΑΙΟ

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΕΝΕΡΓΕΙΑ • ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ - ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΔΟΜΗΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ - ΜΝΗΜΕΙΑ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ

Βιολόγος, Msc., liladim@yahoo.gr

**ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΛΛΙΑ -
ΑΝΤΩΝΙΟΥ**

Δρ. Νομικής, Δικηγόρος, Εμπειρογνώμων
στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο Περιβάλλοντος,
ankallia@auth.gr

**ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ
ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ**

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΝΑΤΥΠΟ

nbonline.gr

ΨΗΦΙΑΚΗ ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ

Βιολόγος, Msc., liladim@yahoo.gr

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΛΛΙΑ - ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Δρ. Νομικής, Δικηγόρος, Εμπειρογνώμων στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο Περιβάλλοντος,
ankallia@auth.gr

**ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ**

Ανάτυπο από το «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΔΙΚΑΙΟ»

Τεύχος 1 / Έτος 2012

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

Μαυρομυχάλη 23, 106 80 Αθήνα • Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819

<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

Βιώσιμος τουρισμός στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, Βιολόγος, Msc., liladim@yahoo.gr

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΛΛΙΑ - ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Δρ. Νομικής, Δικηγόρος, Εμπειρογνώμων στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο Περιβάλλοντος, ankallia@auth.gr

Με τις νέες δεσμεύσεις που υιοθέτησε η Ευρ. Επιτροπή η προστασία της βιοποικιλότητας τίθεται ως πρωταρχικός στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ως βασική παράμετρος της βιώσιμης ανάπτυξης. Το μοντέλο ανάπτυξης του βιώσιμου τουρισμού στην ΕΕ εντάσσεται στη βιώσιμη ανάπτυξη, ώστε να εναρμονίζεται με την προστασία του περιβάλλοντος, τον σεβασμό στην τοπική κοινωνία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η Ελλάδα μπορεί να καταστεί ισχυρός πόλος έλξης βιώσιμου τουρισμού με την αξιοποίηση της πλούσιας βιοποικιλότητας που διαθέτει, του πολιτισμού και της ιστορίας της, αξιοποιώντας τα σχετικά χρηματοδοτικά προγράμματα της ΕΕ.

1. Η απώλεια της βιοποικιλότητας αυξάνεται δραματικά

Η αντιμετώπιση του παγκόσμιου προβλήματος της απώλειας της βιοποικιλότητας απασχόλησε, εκ νέου, πρόσφατα την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία εξέδωσε το 2011 Ανακοίνωση προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με θέμα: «Μια Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους - Εμβληματική πρωτοβουλία στο πλαίσιο της στρατηγικής Ευρώπη 2000». Σύμφωνα με την ανωτέρω Ανακοίνωση, διαπιστώθηκε τις τελευταίες δεκαετίες τεράστια αύξηση στην παγκόσμια ζήτηση φυσικών πόρων και αναμένεται περαιτέρω αύξηση στο μέλλον.

Στην Ανακοίνωση αναφέρεται η εκτίμηση ότι έως το 2050 η αξία των παγκόσμιων επιχειρηματικών ευκαιριών που εξαρτώνται από τη βιοποικιλότητα και τις υπηρεσίες των οικοσυστημάτων, που αυτή στηρίζει, θα φθάσει τα 800-2.300 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ ετησίως. Εν τούτοις, μόλις πρόσφατα άρχισε να συνεκτιμάται η αξία της βιοποικιλότητας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων¹.

Σχετικά με την κατανάλωση των φυσικών πόρων που επιφέρει μη αναστρέψιμες συνέπειες στο πλανητικό οικοσύστημα, αναφέρεται ενδεικτικά ότι 130.000 τ.χλμ. τροπικού δάσους αποψιλώνονται κάθε χρόνο, ενώ από το 1960 μέχρι σήμερα το ένα τρίτο των παγκόσμιων καλλιιεργούμενων εκτάσεων έχει εγκαταλειφθεί ή εξαντληθεί, ως αποτέλεσμα της υπερεκμετάλλευσης και της υποβάθμισης του εδάφους.

Ο ρυθμός απώλειας ειδών είναι σήμερα εκατονταπλάσιος έως χιλιαπλάσιος του φυσικού, κυρίως ως αποτέλεσμα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, σύμφωνα με μελέτη του Οργανισμού Γεωργίας και Διατροφής των Ηνωμένων Εθνών (FAO), στο πλαίσιο των δράσεων των Ηνωμένων Εθνών για τη βιοποικιλότητα. Ειδικότερα²:

- το 60% των οικοσυστημάτων του πλανήτη υποβαθμίζεται ή χρησιμοποιείται με τρόπο που παραβιάζει τις αρχές της αειφορίας,
- το 75% των ιχθυοποθεμάτων υφίστανται υπερεκμετάλλευση ή μειώνονται σε βαθμό εξάντλησης,
- από το 1990 έχει απολεσθεί παγκοσμίως το 75% της γεωετικής ποικιλότητας των καλλιιεργούμενων φυτών,
- κάθε έτος αποψιλώνονται 13 εκατ. εκτάρια τροπικών δασών.

Παράλληλα, το Παγκόσμιο Ινστιτούτο Φυσικών Πόρων, που δραστηριοποιείται στις ΗΠΑ, ανακοίνωσε σε μελέτη που δημοσιεύθηκε το 2011, ότι το 20% των κοραλλιογενών υφάλων του πλανήτη έχει εξαφανιστεί και αν δεν μετριαστεί η κλιματική αλλαγή, το 95% διατρέχει κίνδυνο καταστροφής ή σοβαρότατων βλαβών έως το 2050³.

Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος ανακοίνωσε το 2010, ότι παρά τα μέτρα που έχουν ληφθεί για την αντιμετώπιση της απώλειας της βιοποικιλότητας στην Ευρώπη, μόλις το 17% των ενδιατημάτων και ειδών και το 11% των οικοσυστημάτων, που προστατεύονται από την ευρωπαϊκή νομοθεσία, βρίσκονται σε ικανοποιητική κατάσταση⁴.

Το μοντέλο ανάπτυξης που ακολούθησε η Ευρώπη για πολλές δεκαετίες οδήγησε στην εντατική χρήση των πόρων χωρίς να αποτιμώνται οι επιπτώσεις στο περιβάλλον. Δυστυχώς ακόμα και σήμερα, το μοντέλο ανάπτυξης της Ευρώπης, τιμολογώντας ορισμένους από τους φυσικούς πόρους σε επίπεδα κάτω του πραγματικού κόστους, εξακολουθεί, σε πολλές περιπτώσεις, να ενθαρρύνει τη χρήση των πόρων χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι επιπτώσεις στο περιβάλλον⁵.

1. COM(2011) 21 τελικό, 26.1.2011, Ανακοίνωση της Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο και την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Μια Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους - Εμβληματική πρωτοβουλία στο πλαίσιο της στρατηγικής "Ευρώπη 2020"».

2. FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations), <http://www.fao.org>

3. World Resources Institute, 2011 «Reefs at Risk Revisited», www.wri.org

4. <http://www.eea.europa.eu/publications/eu-2010-biodiversity-baseline>

5. Το Παγκόσμιο Επιχειρηματικό Συμβούλιο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη εκτιμά ότι μέχρι το 2050 θα χρειαστεί τετραπλάσια έως και δεκαπλά-

Η Ευρ. Επιτροπή εκτιμά ότι η πρόκληση που αντιμετωπίζει η Ευρώπη σήμερα είναι ο μετασχηματισμός της οικονομίας της σε οικονομία αποδοτικής χρήσης πόρων συνεκτιμώντας τις επιπτώσεις στο περιβάλλον (πράσινη οικονομία). Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας να στηρίζεται:

α) στην στροφή σε νέες πηγές ανάπτυξης και απασχόλησης, μέσω του περιορισμού του κόστους,

β) στην εμπορική εκμετάλλευση καινοτομιών,

γ) στην καλύτερη διαχείριση των φυσικών πρώτων υλών σε όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους, μέσω της βελτίωσης του σχεδιασμού των προϊόντων, ώστε να είναι περισσότερο ανθεκτικά και ανακυκλώσιμα.

Ο κατωτέρω χάρτης που εκπόνησε η Ευρ. Επιτροπή, δείχνει την κατάσταση των κρατών μελών της ΕΕ όσον αφορά τη βιώσιμη χρήση των πόρων. Όσο πιο υψηλή είναι η βαθμολογία κάθε κράτους, τόσο πιο βιώσιμη είναι η χρήση των πόρων του⁶. Παρατηρείται ότι 16 χώρες, περιλαμβανομένης της Ελλάδας, έχουν αρνητική βαθμολογία.

2. Ο ρόλος του τουρισμού στην οικονομία της ΕΕ

Ο τουρισμός συνδέεται -άμεσα και έμμεσα- με όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, όπως γεωργία, κατασκευές, παραγωγή ενέργειας, μεταφορές, καθώς και με το σύνολο των δραστηριοτήτων του τριτογενή τομέα, αποτελεί δε την ταχύτερα αναπτυσσόμενη παγκόσμια βιομηχανία. Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Συμβουλίου Ταξιδιών και Τουρισμού (WTTC), που συστάθηκε το 1990,

οια αύξηση της αποδοτικότητας των πόρων, ενώ θα χρειαστούν σημαντικές αλλαγές ήδη με χρονικό ορίζοντα το 2020.

6. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΓΔ ECFIN, 2011.

στην εικοσαετία 1970-1990 ο τουρισμός αναπτύχθηκε σχεδόν κατά 300%, δημιουργώντας ετησίως εισόδημα 540 εκατ. δολ. σε μισθούς και ημερομίσθια⁷.

Ειδικότερα στην ΕΕ η συμβολή του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη, όπως παρουσιάζεται στην Ανακοίνωση που εξέδωσε το 2010 η Ευρ. Επιτροπή προς το Συμβούλιο και το Ευρ. Κοινοβούλιο, με τίτλο: «Η Ευρώπη, ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο - Ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό», συνοψίζεται ως εξής:

- Ο τουρισμός αντιπροσωπεύει την τρίτη μεγαλύτερη κοινωνική και οικονομική δραστηριότητα της ΕΕ, μετά από τους τομείς του εμπορίου και τον κατασκευαστικό τομέα.

- Ο τουρισμός περιλαμβάνει μεγάλη ποικιλία προϊόντων και προορισμών και εμπλέκει πολλούς διαφορετικούς φορείς, δημόσιους και ιδιωτικούς, με πολύ αποκεντρωμένα πεδία αρμοδιοτήτων, συχνά σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

- Με περίπου 1,8 εκατ. επιχειρήσεις, κυρίως μικρομεσαίες (ΜΜΕ), οι οποίες κατέχουν περίπου το 5,2% του συνολικού εργατικού δυναμικού (δηλ. περίπου 9,7 εκατ. θέσεις απασχόλησης, με σημαντική αναλογία νέων) και λαμβανομένων υπόψη των τομέων που συνδέονται μαζί του⁸, η συνεισφορά του τουρισμού στο ΑΕΠ είναι πολύ υψηλή, καθ' ότι εκτιμάται ότι πάνω από το 10% του ΑΕΠ της ΕΕ οφείλεται σε αυτόν και ότι προσφέρει περίπου 12 % του συνόλου της απασχόλησης⁹.

- Ο Τουρισμός συμβάλλει σημαντικά στην επίτευξη κύριων στόχων της ΕΕ, όπως η οικονομική ανάπτυξη και η οικονομική και κοινωνική συνοχή.

- Η αύξηση της απασχόλησης στον τομέα του τουρισμού τα τελευταία χρόνια ήταν σημαντικά υψηλότερη σε σύγκριση με άλλους τομείς της οικονομίας, καθιστώντας τον τουρισμό σημαντικό παράγοντα επίτευξης των στόχων της Λισαβόνας για τη δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας. Οι συνολικές θέσεις εργασίας που υποστηρίχθηκαν μέσω της τουριστικής δραστηριότητας ήταν 28 εκατ. (7,7% της συνολικής απασχόλησης) το 2011 και αναμένεται να φθάσουν τις 30 εκατ. μέχρι το 2021¹⁰.

- Ο Τουρισμός ως οικονομική δραστηριότητα μπορεί να δημιουργήσει ανάπτυξη και απασχόληση στην ΕΕ, συνεισφέροντας ταυτόχρονα στην ανάπτυξη και την οικονομική και κοινωνική ολοκλήρωση των αγροτικών και ορεινών περιοχών, των παράκτιων περιφερειών και των νησιών, των απομακρυσμένων και άκρως απομακρυσμένων περιφερειών.

7. World Travel and Tourism Council, 1992 «The World Travel and Tourism Environment Review», www.wttc.org

8. Συγκεκριμένα, οι τομείς της διανομής, ο κατασκευαστικός τομέας, οι εταιρείες μεταφορών (αεροπορικές, σιδηροδρομικές, θαλάσσιες), καθώς και ο πολιτιστικός τομέας.

9. COM(2010) 352 τελικό, Ανακοίνωση της Ε. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ε. Κοινοβούλιο και την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Η Ευρώπη, ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο - Ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό».

10. World Tourism Organization, 2011 «European tourism grows above expectations», PR 11087, Madrid, London.

3. Επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον - Ανάγκη ανάπτυξης μοντέλου βιώσιμου τουρισμού

Οι επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον άρχισαν να μελετώνται στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Αφορούν τη ρύπανση της ατμόσφαιρας, των υδάτων, την παραγωγή αποβλήτων, την αισθητική υποβάθμιση του φυσικού τοπίου καθώς και την κατανάλωση σημαντικών ποσών φυσικών πόρων.

Δεδομένου ότι ο μαζικός τουρισμός αποτελούσε μέχρι πρόσφατα, το επιδιωκόμενο της τουριστικής βιομηχανίας, σε ελάχιστες μόνο χώρες αποτράπηκαν οι δυσμενείς επιπτώσεις του στο περιβάλλον¹¹. Ως μαζικός τουρισμός χαρακτηρίζεται η αγορά διακοπών με οργανωμένη μεταφορά μεγάλου αριθμού ανθρώπων, μέσω τυποποιημένων πακέτων διακοπών, σε θέρετρα που έχουν σχεδιαστεί ειδικά γι' αυτό τον σκοπό¹².

Από τη δεκαετία του 1980 άρχισε να προωθείται το μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης με χαρακτηριστικά βιώσιμης ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO)¹³, η ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού πρέπει να ικανοποιεί τις ανάγκες των σημερινών τουριστών και των περιοχών που τους φιλοξενούν και παράλληλα να προστατεύει και να ενισχύει τις μελλοντικές δυνατότητες ανάπτυξης τουρισμού. Ο βιώσιμος τουρισμός διαχειρίζεται τους πόρους με τρόπο, ώστε να είναι δυνατόν να εκπληρώνονται οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες, ενώ παράλληλα να διατηρείται η πολιτιστική ακεραιότητα, οι ουσιαστικές οικολογικές διαδικασίες, η βιολογική ποικιλότητα και τα συστήματα υποστήριξης της ζωής. Συνεπώς, τα προϊόντα του βιώσιμου τουρισμού λειτουργούν σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον, την κοινωνία και το πολιτιστικό περιβάλλον¹⁴. Ο ορισμός της «βιώσιμης ανάπτυξης του τουρισμού» απασχόλησε τους μελετητές και αναπτύχθηκαν διάφοροι ορισμοί¹⁵.

11. Tsartas P., Manologlou E., Markou A., 2003, Geothermal energy as a factor of sustainable tourism development, Scientific Conference «Sustainable tourism development and the environment» Chios Island 2-5 Oct.

12. Meiko Murayama, 2000, Sustainable Tourism: A Marketing Perspective, International Journal of Contemporary Hospitality Management, vol. 12 Iss: 3, pp. 218-220, University of Surrey.

13. <http://unwto.org>

14. http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/tools_acc.html

15. Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., 2001, Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, εκδ. Κριτική, Αθήνα: Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη αποτελεί η τουριστική ανάπτυξη που δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή της κάθε τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας παράλληλα όρους (υπηρεσίες, υποδομές, τεχνολογία) για την συνεχή ανατροφοδότηση της, Σφακιανάκης Μ., 2000, Εναλλακτικές μορφές τουρισμού, εκδ. Έλλην, Αθήνα: Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη αποτελεί η διαδικασία προώθησης του τουρισμού, χωρίς να καταστρέφεται το φυσικό κεφάλαιο του τουριστικού προορισμού, έτσι ώστε και στο μέλλον να μπορούν και άλλοι τουρίστες να προσέλθουν, για να απολαύσουν εξ ίσου το περιβάλλον και τους πόρους του τουριστικού τόπου, Merchadou C., 2001, Promoting environmental

protection and sustainable development for tourism: Ο βιώσιμος τουρισμός συνδέει τους οικονομικούς στόχους της τουριστικής ανάπτυξης με τη συντήρηση των πόρων που είναι ουσιαστικοί για την ύπαρξή του. Η ανάπτυξη του τουρισμού στηρίζεται στο σεβασμό και τη διατήρηση των κοινωνικοπολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων, καθώς επίσης και στην αρμονική συνύπαρξη των τουριστών - επισκεπτών και των εργαζομένων στον τουριστικό τομέα και στην τοπική κοινωνία, Ανδριώτης Κ., 2003, Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά του, Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, ISSN 1105-3267: Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη: α) επιτυγχάνεται μέσω ηπιότερων μορφών τουρισμού που δεν θα αποβλέπουν αποκλειστικά στο οικονομικό αποτέλεσμα, αλλά θα δείχνουν παράλληλα ιδιαίτερη σημασία και σεβασμό στο περιβάλλον, στον πολιτισμό και στις ιδιαιτερότητες της τοπικής κοινωνίας, β) είναι εφαρμόσιμη σε όλες τις μορφές τουρισμού και σε όλες τις περιοχές προορισμού, συμπεριλαμβανομένου του μαζικού και όλων των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

• Ο ειδικός σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης που να στοχεύει στην ισορροπία ανάμεσα στην κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον.

• Η ενίσχυση των μέτρων που συμβάλλουν στις διαδικασίες ανατροφοδότησης της ανάπτυξης, όπως τοπικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, συνδέσεις ανάμεσα στους διαφορετικούς κλάδους της οικονομίας, έρευνας, εκπαίδευσης, μάρκετινγκ.

• Το ειδικό θεσμικό πλαίσιο που να προωθεί η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

• Η προώθηση μέτρων και πολιτικών που συμβάλλουν στην προστασία και την ανάδειξη του τοπικού φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος.

• Η χρήση ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού ως βασικού άξονα της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης.

Ο βιώσιμος τουρισμός αναφέρεται συχνά και ως «πράσινος τουρισμός», «υπεύθυνος τουρισμός», «εναλλακτικός τουρισμός»¹⁶.

4. Η εμφάνιση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης από τη δεκαετία του 1980

Η ανάλυση των δυσμενών επιπτώσεων της ανεξέλεγκτης και μονόπλευρης τουριστικής ανάπτυξης και η ανάγκη προώθησης νέου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης, που να συμπεριλαμβάνει τις αρχές της αειφορίας έγινε με διαδοχικές Διακηρύξεις και Διασκέψεις, όπως: α) η Διακήρυξη της Μανίλα για τον Παγκόσμιο Τουρισμό το έτος 1980, β) η Διάσκεψή του Ρίο για το Περιβάλλον το έτος 1992, καθώς και η υιοθέτηση της Agenda 21, η οποία ενσωματώθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, γ) ο Παγκόσμιος Κώδικας Δεοντολογίας για τον Τουρισμό το έτος 1999. Τα συμπε-

protection and sustainable development for tourism: Ο βιώσιμος τουρισμός συνδέει τους οικονομικούς στόχους της τουριστικής ανάπτυξης με τη συντήρηση των πόρων που είναι ουσιαστικοί για την ύπαρξή του. Η ανάπτυξη του τουρισμού στηρίζεται στο σεβασμό και τη διατήρηση των κοινωνικοπολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων, καθώς επίσης και στην αρμονική συνύπαρξη των τουριστών - επισκεπτών και των εργαζομένων στον τουριστικό τομέα και στην τοπική κοινωνία, Ανδριώτης Κ., 2003, Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά του, Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, ISSN 1105-3267: Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη: α) επιτυγχάνεται μέσω ηπιότερων μορφών τουρισμού που δεν θα αποβλέπουν αποκλειστικά στο οικονομικό αποτέλεσμα, αλλά θα δείχνουν παράλληλα ιδιαίτερη σημασία και σεβασμό στο περιβάλλον, στον πολιτισμό και στις ιδιαιτερότητες της τοπικής κοινωνίας, β) είναι εφαρμόσιμη σε όλες τις μορφές τουρισμού και σε όλες τις περιοχές προορισμού, συμπεριλαμβανομένου του μαζικού και όλων των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

16. Carr A., 2003, Ecotourism, Wilderness and Mountains: Issues, Strategies and Regional Development in New Zealand, Journal of Ecotourism, vol. 2, No. 2 p.p. 127-135.

ράσματα που προέκυψαν από τις ανωτέρω Διασκέψεις καθορίζουν τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης και ταυτόχρονα, τονίζουν την υποχρέωση της παγκόσμιας κοινότητας, που εμπλέκεται με την τουριστική ανάπτυξη, να προστατεύσει το περιβάλλον, προωθώντας την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού.

Οι αρχές που διέπουν τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού, οι οποίες διατυπώθηκαν στην ανωτέρω Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στο Ρίο, το 1992 και οριστικοποιήθηκαν στο παγκόσμιο συνέδριο στο Λανθαρότε της Ισπανίας, το 1995, είναι οι εξής:

- Η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να είναι φιλική προς το περιβάλλον καθώς και οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες.

- Ο τουρισμός πρέπει να εναρμονίζεται με το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον.

- Ο τουρισμός πρέπει να μεριμνά για τις επιπτώσεις του στην πολιτισμική κληρονομιά και την παράδοση της τοπικής κοινωνίας.

- Η ενεργός συμμετοχή του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει κοινές δράσεις και συμμετοχή σε αυτές όλων των φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κ.λπ.).

- Η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος απαιτεί συνεργασία για πολιτισμικές, τεχνολογικές και επαγγελματικές - οργανωτικές καινοτομίες, ιδίως στην ανάπτυξη εργαλείων ολοκληρωμένου σχεδιασμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.

- Πρωτεύοντες στόχοι στην τουριστική ανάπτυξη πρέπει να είναι η διατήρηση του τουριστικού προορισμού και η ικανότητα εξυπηρέτησης των τουριστών στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

- Ο τουρισμός πρέπει να βασίζεται στη διεύρυνση των ευκαιριών για τις τοπικές κοινωνίες συμβάλλοντας στο μέγιστο στην τοπική οικονομία.

- Ο τουρισμός πρέπει να συμβάλει αποτελεσματικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων και στον κοινωνικοπολιτισμικό εμπλουτισμό του κάθε τόπου προορισμού.

- Η κεντρική διοίκηση και συναφείς φορείς με τη συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων πρέπει να αναλάβουν δράσεις που να συμβάλλουν στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης.

- Προτεραιότητα πρέπει να δίνεται στις δράσεις που συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις επενδύσεις και παρεμβάσεις για τον τουρισμό.

- Οι περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητες περιοχές πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης μέριμνας.

- Στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού προτεραιότητα πρέπει να δοθεί σε εκείνες που συμβάλλουν σε

μία προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

- Ιδιαίτερη σημασία να δοθεί στη διάδοση και ανταλλαγή εμπειριών και γνώσης για δράσεις και τεχνολογίες που ενσωματώνουν τον τουρισμό στη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης.

- Η προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών συστημάτων διαχείρισης του τουρισμού.

- Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στον ρόλο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τις μεταφορές, στην αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και στη διαχείριση των αποβλήτων.

- Η υιοθέτηση και εφαρμογή περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας είναι σημαντική για όλους τους δρώντες στον τουρισμό.

- Η ευαισθητοποίηση όλων είναι σημαντική για την εφαρμογή των παραπάνω αρχών και στόχων.

Στο πλαίσιο του βιώσιμου τουρισμού δίδονται οι ακόλουθοι ορισμοί:

- **Πράσινος Τουρισμός**¹⁷: ο τουρισμός που αναβαθμίζει τα τοπικά φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία, λειτουργεί υπό τον έλεγχο των τοπικών κοινωνιών παρέχοντας απασχόληση, αλληλ και διατηρεί τα οικονομικά οφέλη εντός των τοπικών κοινωνιών. Η τουριστική βιομηχανία χρησιμοποιεί τον όρο «πράσινος τουρισμός» ως μήνυμα προς τους τουρίστες για να ακολουθήσουν στάση σεβασμού του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, όπως εξοικονόμηση ενέργειας, αποφυγή ρύπανσης.

- **Εναλλακτικός Τουρισμός**: οποιαδήποτε άλλη μορφή τουρισμού διαφορετική αυτής του μαζικού, είναι μικρής κλίμακας, αναπτύσσεται από μέλη της τοπικής κοινωνίας και βασίζεται στην ιδιαίτερη ευαισθησία προς το τοπικό περιβάλλον και τη φέρουσα ικανότητά του.

Κοινά γνωρίσματα του πράσινου και του εναλλακτικού τουρισμού είναι: α) η αναγκαιότητα αποφυγής δυσμενών επιπτώσεων στο περιβάλλον από την τουριστική δραστηριότητα, β) η συμβατότητα των τουριστικών δραστηριοτήτων με τις φυσικές, κοινωνικές και τοπικές αξίες, γ) η θετική αλληλεπίδραση μεταξύ επισκεπτών και φιλοξενούντων.¹⁸

- **Ήπιος ή Υπεύθυνος Τουρισμός**: Ο τουρισμός που αναγνωρίζει την αναγκαιότητα μιας οργανωμένης, μικρής κλίμακας, τουριστικής ανάπτυξης από όλους τους εμπλεκόμενους στην τουριστική περιοχή. Ο ήπιος ή υπεύθυνος τουρισμός διαφέρει από τον «πράσινο» ή «εναλλακτικό» στο ότι δεν «εξοβελίζει» τον μαζικό τουρισμό, αλλά λαμβάνει τα αναγκαία ρεαλιστικά διορθωτικά μέτρα, ώστε να ελαχιστοποιούνται οι δυσμενείς επιπτώσεις της υφιστάμενης τουριστικής βιομηχανίας. Ο «ήπιος ή υπεύθυνος τουρισμός»: α) δεν αποτελεί κάποια ιδιαίτερη μορφή τουρισμού αλλά «αρχές υπευθυνότητας», τις οποίες κάθε μορ-

17. *Bramwell B., Lane B., 1999, Sustainable Tourism: Contributing to the Debates, Journal of Sustainable Tourism.*

18. *Jarvis Luoma J., 1998, Alternative tourism and the evolution of tourist areas, Tourism Management.*

φή τουρισμού, μαζικού ή εναλλακτικού, θα πρέπει να σέβεται, β) ζητά να διαμορφωθεί μια κουλτούρα τουριστικής ανάπτυξης η οποία θα απαιτεί τη συνεργασία των πολιτών, των επαγγελματιών του τουρισμού, της κυβέρνησης και της τοπικής αυτοδιοίκηση¹⁹, γ) έχει ως αποδέκτη και τον ίδιο τον τουρίστα, ο οποίος θα πρέπει να εκπαιδευθεί κατάλληλα, ώστε να αντιμετωπίζει και ο ίδιος με ευαισθησία το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Η προώθηση του βιώσιμου τουρισμού, προϋποθέτει την ανάπτυξη νέων τρόπων τουριστικής δραστηριότητας. Συγκεκριμένα:

1. Οι ειδικόί τρόποι τουρισμού χαρακτηρίζονται από ένα ειδικό κυρίαρχο κίνητρο στη ζήτηση (π.χ. οικολογία, πολιτισμός) και από την ανάπτυξη αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές, που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών.

2. Οι εναλλακτικοί τρόποι τουρισμού συνδέονται με συγκεκριμένα θέματα, όπως: φυσιολατρία, ταξίδια περιπέτειας, αθλητισμός, περιήγηση, περιβάλλον, γνωριμία με την τοπική παράδοση. Οι τουρίστες συχνά επιλέγουν ένα τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού με αυτονομία στις επιλογές και περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. Επιπλέον, υπάρχει ειδική υποδομή εξυπηρέτησης των τουριστών.

Οι νέοι τρόποι τουρισμού υιοθετούν τη φιλοσοφία της ελαχιστοποίησης των περιβαλλοντικών αρνητικών επιδράσεων, ενώ ταυτόχρονα στοχεύουν στη μεγιστοποίηση των θετικών επιδράσεων μέσω της ανάπτυξης νέων τουριστικών προορισμών, επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου, αναβάθμισης και διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος. Εναλλακτικά είδη τουρισμού αποτελούν ο οικότουρισμός, αγροτουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας κ.ά. Παρουσιάζονται κατωτέρω εναλλακτικά είδη τουρισμού, όπως αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία:

Πολιτιστικός τουρισμός (ΠΟΤ): Μπορεί να αναπτυχθεί σε οποιοδήποτε χώρο (ύπαιθρο, πόλεις κ.λπ.) και να περιέχει και άλλες τουριστικές δραστηριότητες, όπως γεωλογικές, αρχαιολογικές, εκπαιδευτικές.

Η επιθυμία των τουριστών να γνωρίσουν μορφές και στοιχεία του υλικού και πνευματικού πολιτισμού της χώρας που επισκέπτονται, όπως αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία, χειροτεχνήματα, έθιμα, πολιτιστικές δραστηριότητες, μορφές τέχνης, επιδιώκοντας να βιώσουν εμπειρίες από άλλους πολιτισμούς, αποτελούν κίνητρα επιλογής τουριστικού προορισμού.

Στοιχεία του πολιτισμού που μπορούν να θεωρηθούν ως τουριστικοί πόροι, είναι:

- μορφές τέχνης (μουσική, χορός, γλυπτική κ.ά.),
- έθιμα και παραδόσεις της περιοχής που σχετίζονται με την τοπική παράδοση,

- ιστορία, θρησκεία (πνευματικά και υλικά στοιχεία),- δομημένο περιβάλλον (αρχιτεκτονική, παραδοσιακοί οικισμοί, ιστορικά κέντρα),

- σύνολα φυσικού περιβάλλοντος ή μικτού φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος (τοπία),

- πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Ο ΠΟΤ περιλαμβάνει:

A. Μετακινήσεις ατόμων με πολιτιστικά κίνητρα, όπως: οι παραστάσεις τέχνης, οι πολιτιστικές περιηγήσεις, η συμμετοχή σε φεστιβάλ και άλλα πολιτιστικά γεγονότα, οι επισκέψεις σε μνημεία και τοποθεσίες, η μελέτη της φύσης, τα ήθη και έθιμα, οι θρησκευτικές εκδηλώσεις.

B. Μετακινήσεις των ατόμων για την εξερεύνηση του διαφορετικού που οδηγεί στη βελτίωση του πολιτιστικού επιπέδου μέσα από την πληροφόρηση, την εμπειρία και την συναναστροφή με άλλους λαούς και τοπικές κοινότητες.

Η μάθηση διαφοροποιεί τον πολιτιστικό τουρισμό από τις άλλες μορφές τουρισμού. Οι πολιτιστικοί τουρίστες μαθαίνουν την κουλτούρα ενός προορισμού και αποκτούν νέες εμπειρίες σχετιζόμενες με αυτή την κουλτούρα. Ο πολιτιστικός τουρισμός συμπεριλαμβάνει και την «κατανάλωση» του τρόπου ζωής του προορισμού. Ο εκπαιδευτικός τουρισμός είναι μία μορφή πολιτιστικού τουρισμού²⁰.

Τουρισμός περιπέτειας: Περιλαμβάνει «κίνδυνο» κατά την τουριστική δραστηριότητα χωρίς να απειλείται η ζωή του τουρίστα. Ιδιαίτερη σημασία έχει η κατάλληλη υποδομή, ο εξοπλισμός και οι υπηρεσίες κατά την άσκηση της δραστηριότητας. Ο τουρισμός περιπέτειας περιλαμβάνει δραστηριότητες, όπως η παρατήρηση της φύσης, άγριων ζώων (π.χ. πουλιά), υδάτινες (π.χ. canoeing, kayaking), χειμερινές (π.χ. σκι), χειρσαίες (π.χ. ορειβάσια), εναέριες (π.χ. πτήσεις με ανεμόπτερα, αερόστατα, bungee jumping, πτώσεις με αλεξίπτωτα)²¹.

Αγροτουρισμός: Περιλαμβάνει τουριστικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής, που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο από ανθρώπους που ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία. Προσφέρει εναλλακτικές λύσεις στην απασχόληση των αγροτών βελτιώνοντας το εισόδημα και την ποιότητα ζωής τους. Συνδέεται με κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτισμικές αξίες, οι οποίες επιτρέπουν τόσο στους οικοδεσπότες (μικροεπιχειρηματίες) όσο και στους φιλοξενούμενους των περιοχών (τουρίστες - επισκέπτες) να αλληλεπιδρούν και να μοιράζονται εμπειρίες.

Οι αγροτουριστικές δραστηριότητες συνδυάζονται με το φυσικό περιβάλλον, τη χλωρίδα και την πανίδα των περιοχών. Υγροβιότοποι, Εθνικοί Δρυμοί, τοπία φυσικού κάλλους, τοπική αγροτική πολιτιστική κληρονομιά, ήθη και έθιμα των κατοίκων, συμμετοχή σε τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις, εκδηλώσεις με θεματικό χαρακτήρα (π.χ. γιορτή της ελιάς, του κρασιού), αξιοθέατα, μνημεία, αγροτικά μουσεία, μικρά θεματικά πάρκα, τοπική γαστρονομία, απο-

19. Kilipiris F., 2005, Sustainable Tourism Development and Local Community Involvement, Tourism and Hospitality Management, vol. 11, No. 2.

20. Οδηγός Τουρισμού της Υπαίθρου για τους Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Αθήνα 2008.

21. EOT, 2010, έργο: «Μελέτη Ορεινού - Χειμερινού Τουρισμού».

τελούν συστατικά στοιχεία αυτού που ονομάζουμε αγροτουριστικό προϊόν.

Οι ορεινές περιοχές είναι πρόσφορες για την ανάπτυξη αγροτουρισμού που δύναται να συμβάλει στην επίτευξη της αειφορίας, στην άρση της απομόνωσης των περιοχών αυτών και στην αναγέννηση αγροτικών δραστηριοτήτων, με την επακόλουθη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού.

Κύριο χαρακτηριστικό του αγροτουρισμού είναι η διαμονή των επισκεπτών σε καταλύματα, τα οποία διαθέτουν αυθεντικό παραδοσιακό χρώμα, διακρίνονται για τον ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό τους χαρακτήρα και παρέχουν εναλλακτικές δραστηριότητες (π.χ. ιππασία, καλλιέργεια προϊόντων, μαθήματα τοπικής κουζίνας) με στόχο την ένταξη του επισκέπτη στον τρόπο ζωής του αγροτικού χώρου²².

Οικοτουρισμός: Αναπτύσσεται σε περιοχές με αξιόλογο φυσικό περιβάλλον, οικοσυστήματα με πλούσια βιοποικιλότητα, ιδιαίτερα μνημεία της φύσης, εθνικά πάρκα, σπάνια χλωρίδα και πανίδα, αλλά και σε προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Σύμφωνα με την Ecotourism Society (2000) ο οικοτουρισμός είναι το ταξίδι στη φύση που συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος και στην αειφόρο ανάπτυξη²³.

Κατά τον Richardson (1993)²⁴ ο οικοτουρισμός είναι ο αειφόρος οικολογικά, τουρισμός στη φύση, που αναδεικνύει το φυσικό τοπίο και τον πολιτισμό, προεκτείνει τη γνώση και κατανόηση, που έχουν οι τουρίστες για αυτά, προωθεί την προστασία της φύσης και συμβάλλει στην ευημερία των ντόπιων.

Ο Ceballos - Lascurain (1996)²⁵ αποδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στις περιβαλλοντικές παραμέτρους, ορίζει τον οικοτουρισμό ως περιβαλλοντικά υπεύθυνη ταξιδιωτική δραστηριότητα σε περιοχές με σχετικά άθικτο φυσικό περιβάλλον, με στόχο τη γνωριμία και την απόλαυση των φυσικών αγαθών και όσων αγαθών είναι ενταγμένα στο φυσικό περιβάλλον.

Ο Mieczkowski (1995)²⁶ τονίζει ότι ο οικοτουρισμός δεν είναι ξεχωριστή μορφή εναλλακτικού τουρισμού, αλλά συνδέεται με άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού, όπως τον πολιτιστικό, μορφωτικό, επιστημονικό, αγροτουρισμό και τον τουρισμό περιπέτειας.

Η Ελληνική Επιτροπή για το Παγκόσμιο Έτος Οικοτουρισμού 2002²⁷ υιοθέτησε τον ακόλουθο ορισμό: «Ο οικοτουρι-

σμός, ως ειδική μορφή τουρισμού, είναι ο τουρισμός σε οικολογικά αξιόλογες και ως επί το πλείστον προστατευόμενες περιοχές, ο οποίος αντίθετα από τον μαζικό τουρισμό, όχι μόνο δεν υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, όπου εφαρμόζεται, αλλά ταυτόχρονα προωθεί ενεργά την προστασία του φυσικού κατ' αρχήν, αλλά και του πολιτιστικού περιβάλλοντος και τη διατήρηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού».

Η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη Οικοτουρισμού (Κεμπέκ, Μάιος 2002), που συνεκλήθη μετά από πρόσκληση του Προγράμματος Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Εθνών (UNEP) και του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, υιοθέτησε τη «Διακήρυξη του Κεμπέκ για τον Οικοτουρισμό» σύμφωνα με την οποία ο οικοτουρισμός²⁸:

- Περιλαμβάνει όλες τις μορφές τουρισμού, στις οποίες το ουσιαστικό κίνητρο των τουριστών είναι η αγάπη, η εκτίμηση και η προστασία της φύσης καθώς επίσης και η εξοικείωσή τους με τους παραδοσιακούς πολιτισμούς, που υφίστανται στις εν λόγω περιοχές.

- Περιλαμβάνει ερμηνευτικές/γνωσιολογικές εμπειρίες.

- Αφορά κυρίως ανεξάρτητους ταξιδιώτες και μικρές τουριστικές ομάδες και οργανώνεται από εξειδικευμένες και μικρές τοπικές επιχειρήσεις.

Η Διακήρυξη αναφέρεται στα ακόλουθα χαρακτηριστικά στοιχεία της έννοιας του οικοτουρισμού:

- ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων στο φυσικό και το κοινωνικό-πολιτιστικό περιβάλλον,

- ενεργός συμβολή για τη διατήρηση των προστατευόμενων περιοχών.

5. Πλαίσιο δράσης της ΕΕ για την προώθηση του βιώσιμου τουρισμού

Η Ευρώπη είναι ο πιο αγαπημένος τουριστικός προορισμός στον κόσμο και κατά συνέπεια, αντιμετωπίζει μεγάλες προκλήσεις στην προσπάθεια να καταστήσει τον τουριστικό της κλάδο φιλικότερο προς το περιβάλλον.

Η αναφορά της Ομάδας Εργασίας για την Αειφορία του Τουρισμού (ΟΑΤ) και η επακόλουθη Ατζέντα το 2006, καθόρισαν το πλαίσιο της πολιτικής για τον βιώσιμο τουρισμό και έθεσαν τις αρχές που πρέπει να υιοθετήσουν τα κράτη μέλη.

Η Ευρ. Επιτροπή για την επίτευξη βιώσιμου τουρισμού, εκτίμησε αναγκαία από το έτος 2007, την τήρηση, από όλους τους εμπλεκόμενους στον τομέα, των ακόλουθων αρχών²⁹:

«Εννοιολογικό Πλαίσιο και Αρχές Οικοτουρισμού» Εθνική Επιτροπή για το Παγκόσμιο Έτος Οικοτουρισμού 2002.

28. «World Ecotourism Summit» Final Report (Québec Canada, 19-22 May 2002), published by the World Tourism Organization and the United Nations Environment Programme, Madrid Spain.

29. COM(2007) 621 τελικό, Ανακοίνωση Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο, την Ευρ. Οικονομική και

22. Dritsakis N., 2004, Agro tourism: A growth measure for the Greek region, Social Science Tribune.

23. <http://www.ecotourism.com>

24. Richardson J., 1993, Ecotourism and Nature-Based Holidays, Sydney, μέσω «Οδηγός Τουρισμού της Υπαίθρου για τους Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης» Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Αθήνα 2008.

25. Ceballos - Lascurain H., 1996, Tourism, Ecotourism and Protected Areas, published by IUCN, Gland, Switzerland, and Cambridge in collaboration with Commission of European Communities.

26. Mieczkowski Z., 1995, Environmental Issues of Tourism and Recreation, University Press of America, μέσω «Οδηγός Τουρισμού της Υπαίθρου για τους Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης» Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Αθήνα 2008.

27. Ομάδα Εργασίας για τις Αρχές του Οικοτουρισμού (Χατζηνικολάου, Καραβέλλας, Σβορώνου, Σπυροπούλου), Απρίλιος 2002

- **Υιοθέτηση ολιστικής και ολοκληρωμένης προσέγγισης:** όλες οι επιδράσεις του τουρισμού πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά το σχεδιασμό και την ανάπτυξή του. Επιπλέον, ο τουρισμός πρέπει να εντάσσεται στο πλήρες φάσμα των δραστηριοτήτων που επηρεάζουν την κοινωνία και το περιβάλλον.

- **Μακροπρόθεσμος σχεδιασμός:** Ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός απαιτεί ικανότητα υποστήριξης των ενεργειών διαχρονικά.

- **Επίτευξη κατάλληλου βηματισμού και ρυθμού ανάπτυξης:** το επίπεδο, ο ρυθμός και η μορφή της ανάπτυξης πρέπει να απεικονίζουν και να σέβονται τον χαρακτήρα, τους πόρους και τις ανάγκες των κοινοτήτων και των προορισμών υποδοχής.

- **Συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων μερών:** Μια σειφόρος προσέγγιση απαιτεί ευρεία και ευσυνείδητη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και την πρακτική εφαρμογή όλων των εμπλεκόμενων.

- **Χρήση των βέλτιστων διαθέσιμων γνώσεων:** οι πολιτικές και οι ενέργειες πρέπει να επικαιροποιούνται σύμφωνα με τις πλέον πρόσφατες και καλύτερες διαθέσιμες γνώσεις. Οι πληροφορίες για τις τάσεις και τις επιδράσεις του τουρισμού καθώς και οι δεξιότητες και η εμπειρία, πρέπει να διαδίδονται σε ολόκληρη την Ευρώπη.

- **Ελαχιστοποίηση και διαχείριση του κινδύνου** (εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης): Σε περίπτωση αβεβαιότητας για την έκβαση, απαιτείται πλήρης αξιολόγηση και προληπτική δράση, έτσι ώστε να αποφεύγονται οι βλάβες συνέπειες για το περιβάλλον ή την κοινωνία.

- **Απεικόνιση των επιπτώσεων σε κόστος** (ο ρυπαίνων πληρώνει): Οι τιμές πρέπει να απεικονίζουν το πραγματικό κόστος των καταναλωτικών και παραγωγικών δραστηριοτήτων για την κοινωνία.

- **Καθορισμός περιορισμών και τήρηση αυτών, εφ' όσον απαιτείται:** Η χωρητικότητα των επί μέρους περιοχών πρέπει να αναγνωρίζεται και να υπάρχει η ετοιμότητα και η δυνατότητα περιορισμού του μεγέθους της τουριστικής ανάπτυξης, όπου και όταν χρειάζεται.

- **Διεξαγωγή συνεχούς παρακολούθησης:** Η βιωσιμότητα αφορά την κατανόηση των επιπτώσεων και τη συνεχή επαγρύπνηση, έτσι ώστε να μπορούν να γίνονται οι απαραίτητες αλλαγές και βελτιώσεις.

Μετά τη θέση σε ισχύ της συνθήκης της Λισαβόνας³⁰ η ΕΕ έχει αρμοδιότητα να στηρίζει, συντονίζει και συμπληρώνει τη δράση των κρατών μελών στον τουριστικό τομέα. Συγκεκριμένα, η ΕΕ είναι αρμόδια:

- να προωθήσει την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων του τομέα και να δημιουργήσει ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξή τους,

- να ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, ιδίως με την ανταλλαγή ορθών πρακτικών και

- να αναπτύξει ολοκληρωμένη προσέγγιση του τουρισμού που θα εξασφαλίσει τη συνεκτικότητα αυτού του τομέα στο πλαίσιο των υπόλοιπων πολιτικών της.

Η Ευρ. Επιτροπή καλείται να εφαρμόσει, σε συνεργασία με τα κράτη μέλη και τους φορείς της τουριστικής βιομηχανίας, ένα νέο πλαίσιο δράσης εστιαζόμενο σε τέσσερις άξονες³¹:

1. Ενθάρρυνση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού τομέα στην Ευρώπη.

2. Προώθηση της ανάπτυξης βιώσιμου, υπεύθυνου και ποιοτικού τουρισμού.

3. Εδραίωση της εικόνας και της προβολής της Ευρώπης ως συνόλου βιώσιμων και ποιοτικών προορισμών.

4. Μεγιστοποίηση του δυναμικού των πολιτικών και των χρηματοδοτικών μέσων της ΕΕ για την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού.

Ειδικότερα:

5.1 Ενθάρρυνση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού τομέα στην Ευρώπη

Η τουριστική βιομηχανία αντιμετωπίζει οδυρόνια και μεγαλύτερο ανταγωνισμό, δεδομένου ότι οι αναδυόμενες ή οι αναπτυσσόμενες χώρες προσελκύουν όλο και μεγαλύτερο αριθμό τουριστών. Για να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό αυτό, η Ευρώπη πρέπει να αναδείξει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, ιδίως, την ποικιλία των τοπίων της και τον εξαιρετικό πολιτιστικό και φυσικό της πλούτο³².

Για την επίτευξη του στόχου της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας του τουρισμού στην ΕΕ πρέπει:

- να αναπτυχθεί η καινοτομία στον τομέα του τουρισμού,

- να ενισχυθεί η ποιότητα της προσφοράς σε όλες τις διαστάσεις,

- να βελτιωθούν τα επαγγελματικά προσόντα των απασχολούμενων στον τομέα,

- να αποκατασταθεί η εποχικότητα της ζήτησης,

- να διαφοροποιηθεί η προσφορά τουριστικών προϊόντων.

5.2 Προώθηση της ανάπτυξης βιώσιμου, υπεύθυνου και ποιοτικού τουρισμού

Η ανταγωνιστικότητα του τουρισμού συνδέεται με τη βιωσιμότητά του, δεδομένου ότι η ποιότητα των τουριστικών προορισμών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον τους και την ένταξή τους στην τοπική κοινότητα. Η βιωσιμότητα του τουρισμού καλύπτει:

α) την υπεύθυνη χρήση των φυσικών πόρων,

Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Ατζέντα για έναν σειφόρο και ανταγωνιστικό ευρωπαϊκό τουρισμό».

30. Υπεγράφη την 13η Δεκεμβρίου 2007, στη Λισαβόνα και ετέθη σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου 2009.

31. COM(2010) 352 τελικό, Ανακοίνωση της Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο, την Ευρ. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Η Ευρώπη, ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο - Ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό».

32. Σημειώνεται ότι 300 από τους 800 χώρους, που περιλαμβάνονται στον Κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO, βρισκονται εντός ΕΕ.

β) τη συνεκτίμηση του περιβαλλοντικού αντικτύπου των δραστηριοτήτων (παραγωγή αποβλήτων, πιέσεις που υφίστανται τα ύδατα, το έδαφος και η βιοποικιλότητα κ.λπ.),

γ) τη χρήση «καθαρής» ενέργειας,

δ) την προστασία και διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής ακεραιότητας των προορισμών,

ε) την ποιότητα και βιωσιμότητα των θέσεων απασχόλησης που δημιουργούνται (πράσινες θέσεις εργασίας) και

στ) τις τοπικές οικονομικές επιπτώσεις.

Οι αρχές αυτές αντανακλώνται στις τουριστικές στρατηγικές σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και χαρακτηρίζουν τον **βιώσιμο τουρισμό**.

Στο πλαίσιο της πράσινης οικονομίας, με τη λογική «να κερδίζουμε περισσότερα με λιγότερες επιπτώσεις στο περιβάλλον» ο τουρισμός οφείλει να εναρμονιστεί με:

α) τη βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση,

β) τη μετατροπή των αποβλήτων σε πόρο (μείωση των απορριμμάτων και εξασφάλιση της ανακύκλωσής τους),

γ) τον έλεγχο της πρόσβασης των τουριστών σε οικολογικά ευάλωτες περιοχές,

δ) τη συγχρηματοδότηση προγραμμάτων έρευνας για σχετική με τον κλάδο καινοτομία,

ε) την κατάλληλη περιβαλλοντική εκπαίδευση όσων απασχολούνται επαγγελματικά στον κλάδο, αλλά και των πολιτών.

5.3 Δράσεις της Ευρ. Επιτροπής για την προώθηση βιώσιμου, υπεύθυνου και ποιοτικού τουρισμού

Η Ευρ. Επιτροπή θέσπισε διάφορα εργαλεία - δράσεις για να διευκολύνει την ορθολογική περιβαλλοντική διαχείριση για τις τουριστικές επιχειρήσεις, όπως:

- Το **Ευρωπαϊκό Οικολογικό Σήμα (ecolabel)**: Το Σύστημα Οικολογικού Σήματος της ΕΕ προσφέρει τη δυνατότητα στους Ευρωπαίους καταναλωτές, συμπεριλαμβανομένων των αγοραστών του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, να προσδιορίσουν με ευκολία τα προϊόντα που έχουν επίσημα αναγνωρισθεί ως «πράσινα» στην ΕΕ, τη Νορβηγία, την Ισλανδία και το Λιχτενστάιν. Ακόμα, δίνει τη δυνατότητα στους κατασκευαστές να γνωστοποιήσουν στους πελάτες τους ότι τα προϊόντα τους σέβονται το περιβάλλον. Τα προϊόντα που καλύπτονται από το Ευρωπαϊκό Οικολογικό Σήμα είναι καταναλωτικά αγαθά καθημερινής χρήσης (εκτός από τρόφιμα, ποτά και φάρμακα, που δεν καλύπτονται από το σύστημα) και υπηρεσίες. Το Σύστημα είναι εθελοντικό, για αυτό τον λόγο δε θέτει φραγμούς στο εμπόριο, ενώ βασίζεται στον Κανονισμό (ΕΚ) 66/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.

- Το Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (**EMAS: Eco-Management and Audit Scheme**) αποτελεί μηχανισμό της ΕΕ, μέσω του οποίου αναγνωρίζονται οι Οργανισμοί που βελτιώνουν τις περιβαλλοντικές τους επιδόσεις σε διαρκή βάση. Η συμμετοχή στο EMAS είναι εθελοντική. Το Σύστημα βασίζεται στον Κανονισμό

(ΕΚ) 761/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.

- Την **Πλατφόρμα της ΕΕ για τις Επιχειρήσεις και τη Βιοποικιλότητα**, στην οποία μετέχουν επιχειρήσεις τουρισμού και άλλων τομέων (γεωργία, εξόρυξη, χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, τρόφιμα, δασοκομία), με σκοπό την ανταλλαγή πείρας και βέλτιστων πρακτικών.

Η Ευρ. Επιτροπή εκπόνησε έγγραφα που διευκολύνουν την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής περιβαλλοντικής νομοθεσίας από τα κράτη μέλη³³.

Η Ευρ. Επιτροπή σχεδιάζει σχετικές δράσεις και μέσα με σκοπό να διευκολύνει και να καταστήσει πιο ελκυστική τη δράση επιχειρήσεων και πολιτών με περιβαλλοντικά ορθό τρόπο:

- Με βάση το δίκτυο των ευρωπαϊκών ανταγωνιστικών και βιώσιμων περιφερειών NECSTouR³⁴ και το δίκτυο προορισμών EDEN³⁵, αναπτύσσει σύστημα δεικτών για τη βιώσιμη διαχείριση των προορισμών. Με το σύστημα αυτό η Ευρ. Επιτροπή θα αναπτύξει ένα σήμα για την προώθηση των τουριστικών προορισμών. Η πρακτική αυτή θα επεκταθεί, ώστε να προωθούνται οι ευρωπαϊκοί τουριστικοί προορισμοί που υιοθετούν αποτελεσματικές πρακτικές για την προώθηση της βιωσιμότητας του τουρισμού³⁶.

- Διοργανώνει εκστρατείες ευαισθητοποίησης για τους Ευρωπαίους τουρίστες για την επιλογή των προορισμών και των τρόπων μεταφοράς, τις σχέσεις τους με τον τοπικό πληθυσμό.

- Αναπτοίχηση της αγροτικής οικονομίας" ύσει του ευρωπαϊκού σήμα «Τουρισμός ποιότητας» για τη βελτίωση της ασφάλειας και της εμπιστοσύνης των καταναλωτών στα τουριστικά προϊόντα, αλλά και για την ανταμοιβή των αυστηρών και συνετών προσεγγίσεων, που υιοθετούν οι επαγγελματίες του τουρισμού, με στόχο την ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών για την ικανοποίηση των πελατών.

- Διευκολύνει την αναγνώριση από την ευρωπαϊκή τουριστική βιομηχανία των κινδύνων που συνδέονται με την κλιματική αλλαγή, ώστε να αποφεύγονται ζημιογόνες επενδύ-

33. COM(2010) 352 τελικό, Ανακοίνωση της Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο, την Ευρ. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Η Ευρώπη, ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο - Ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό».

34. NECSTouR (Δίκτυο Ευρωπαϊκής Ανταγωνιστικότητας και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον τουρισμό των περιφερειών) είναι ένα ανοικτό δίκτυο των ευρωπαϊκών περιοχών, στόχος του οποίου είναι να αναπτύξει και να ενισχύσει ένα συνεκτικό πλαίσιο για τον συντονισμό των προγραμμάτων περιφερειακής ανάπτυξης και της έρευνας για αειφόρο και βιώσιμο τουρισμό.

35. Το έργο EDEN (European Destination of Excellence) έχει ως στόχο να δημιουργήσει μια πλατφόρμα για την ανταλλαγή ορθών πρακτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο και την προώθηση της δικτύωσης μεταξύ βραβευθέντων προορισμών σχετικά με τη βιωσιμότητά τους, ενθαρρύνοντας έτσι άλλους προορισμούς να υιοθετήσουν μοντέλα ανάπτυξης βιώσιμου τουρισμού.

36. COM (2007) 621, Ανακοίνωση της Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο, την Ευρ. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Ατζέντα για την ευρωπαϊκή αειφόρο και ανταγωνιστικό τουρισμού».

σεις και να διερευνηθούν οι δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών τουριστικών υπηρεσιών.

- Προτείνει χάρτη βιώσιμου και υπεύθυνου τουρισμού και θεσπίζει ευρωπαϊκό βραβείο για τις τουριστικές επιχειρήσεις και τους τουριστικούς προορισμούς που σέβονται τις αξίες που ορίζονται στον χάρτη.

- Προτείνει στρατηγική βιώσιμου παράκτιου και θαλάσσιου τουρισμού.

- Αναπτύσσει ή ενισχύει τη συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και των κυριότερων αναδυόμενων χωρών (Κίνας, Ρωσίας, Ινδίας, Βραζιλίας) και των χωρών της Μεσογείου, για την προώθηση προτύπων βιώσιμης ανάπτυξης τουρισμού.

Προϋπόθεση για την προώθηση του βιώσιμου τουρισμού είναι η κατάλληλη εκπαίδευση όλων των εμπλεκόμενων. Η επαγγελματική κατάρτιση των διευθυντικών στελεχών και όλων όσων απασχολούνται με τον τουρισμό, συνεισφέρει στην καλύτερη προσφορά τουριστικών υπηρεσιών και στην ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος. Είναι χρήσιμος ο εμπλουτισμός των επαγγελματικών εκπαιδευτικών ή επιμορφωτικών προγραμμάτων με θέματα που αφορούν τις έννοιες, τα κριτήρια, τα οφέλη, και τις πρακτικές του βιώσιμου τουρισμού.

Η εκπαίδευση και η ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα κοινωνικής, πολιτιστικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, είναι σημαντικός παράγοντας ανάπτυξης βιώσιμων κοινωνιών και κατ' επέκταση βιώσιμου τουρισμού. Μέσω της εκπαίδευσης, οι ταξιδιώτες - τουρίστες αποκτούν νέα «τουριστική» συμπεριφορά. Οι τουρίστες πρέπει να αναγνωρίσουν τον αντίκτυπο του ταξιδιού και των σχετικών δραστηριοτήτων τους. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω των παρακάτω ενεργειών τους³⁷:

- Επιλογή πιο βιώσιμων τρόπων μεταφοράς και στέγασης.

- Επέκταση του χρονικού διαστήματος των διακοπών τους σε όλη τη διάρκεια του έτους.

- Μείωση της χρήσης της ενέργειας και του νερού στον προορισμό που θα επισκεφθούν.

- Ανακύκλωση των αποβλήτων τους.

- Συγκεντρώνοντας πληροφορίες για την κατανόηση των προορισμών που επισκέπτονται.

- Σεβασμός των παραδόσεων, του φυσικού περιβάλλοντος, του πολιτισμού και των τοπικών πληθυσμών.

- Υποστήριξη της τοπικής οικονομίας.

5.4 Προβολή της Ευρώπης ως σύνολο βιώσιμων και ποιοτικών τουριστικών προορισμών

Σημαντική πρωτοβουλία για την προώθηση της Ευρώπης σε τρίτες χώρες αποτελεί η δικτυακή πύλη «visiteurope.com», την οποία διαχειρίζεται η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Τουρισμού (CET) και τέθηκε σε εφαρμογή το 2006. Η ενί-

σχυση της ελκυστικότητας των ευρωπαϊκών προορισμών και η βελτίωση της προβολής τους μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικά οικονομικά αποτελέσματα με την αύξηση των αφίξεων μη Ευρωπαίων τουριστών, αλλά και με την αύξηση του ενδιαφέροντος Ευρωπαίων πολιτών να ταξιδεύουν στη δική τους ήπειρο.

Η Ευρ. Επιτροπή θεωρεί αναγκαία τη βελτίωση των τρόπων παρουσίασης της ευρωπαϊκής τουριστικής προσφοράς στις παγκόσμιες αγορές, κυρίως σε ορισμένες τρίτες χώρες (όπως στις Ην. Πολιτείες, Ιαπωνία, Κίνα, Ρωσία, Ινδία, Βραζιλία), μέσω κοινών πρωτοβουλιών με τα κράτη μέλη και την ευρωπαϊκή βιομηχανία.

Προβλεπόμενες δράσεις της Ευρ. Επιτροπής για την προβολή της Ευρώπης ως σύνολο βιώσιμων και ποιοτικών τουριστικών προορισμών:

- Προβολή θεματικών προϊόντων ευρωπαϊκής ή πολυεθνικής διάστασης, κυρίως στις εκθέσεις μεγάλης κλίμακας με αντικείμενο τον βιώσιμο τουρισμό. Προτείνεται η αξιοποίηση μεγάλων πολιτιστικών και αθλητικών γεγονότων, όπως οι πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης, οι ευρωπαϊκές ημέρες πολιτιστικής κληρονομιάς, οι Ολυμπιακοί αγώνες ή οι διεθνείς εκθέσεις.

- Δημιουργία, σε συνεργασία με τα κράτη μέλη, ενός «σήματος της Ευρώπης», που θα συμπληρώσει τις προσπάθειες προώθησης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και θα δώσει τη δυνατότητα στους ευρωπαϊκούς προορισμούς να διακρίνονται με σαφήνεια από τους άλλους διεθνείς προορισμούς.

- Προώθηση της δικτυακής πύλης «visiteurope.com» για την αύξηση της ελκυστικότητας της Ευρώπης ως συνόλου βιώσιμων και ποιοτικών τουριστικών προορισμών, ιδιαίτερα στις αναδυόμενες χώρες.

- Ενίσχυση της συμμετοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε διεθνή φόρουμ, κυρίως στο πλαίσιο του παγκόσμιου οργανισμού τουρισμού (του ΟΟΣΑ, του T20 και του Euro-Med).

5.5 Ενσωμάτωση του βιώσιμου τουρισμού

στις λοιπές πολιτικές της ΕΕ - Χρηματοδοτικά μέσα

Ένα μεγάλο μέρος των ευρωπαϊκών πολιτικών έχουν άμεσο ή έμμεσο αντίκτυπο στον τουρισμό. Ιδιαίτερα η πολιτική μεταφορών (διαρκής κινητικότητα, δικαιώματα και ασφάλεια των επιβατών και ποιότητα των μεταφορών), ο ανταγωνισμός, η εσωτερική αγορά (ελευθερία εγκατάστασης και ελεύθερη παροχή υπηρεσιών σχετικών με τον τουρισμό, προώθηση της ποιότητας των υπηρεσιών, ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου), η φορολογία (εμπόδια φορολογικού χαρακτήρα στην ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, φορολογική μεταχείριση των επιχειρήσεων του τομέα), η προστασία των καταναλωτών, το περιβάλλον, η απασχόληση και η κατάρτιση, ο πολιτισμός, η πολιτική περιφερειακής και αγροτικής ανάπτυξης.

Η Ευρ. Επιτροπή λαμβάνει μέτρα για τη βελτίωση της ενσωμάτωσης του τουρισμού στις διάφορες πολιτικές της και για την αποτελεσματική εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας.

Όσον αφορά την πολιτική της εσωτερικής αγοράς, ο τομέας του τουρισμού αναμένεται στο εξής να επωφεληθεί

37. Έκθεση της Ομάδας Βιωσιμότητας του Τουρισμού, Φεβρουάριος 2007 «Δράση για ένα πιο αειφόρο τουρισμό» (Report of the Tourism Sustainability Group: ACTION for MORE SUSTAINABLE EUROPEAN TOURISM).

από την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής αγοράς υπηρεσιών. Η Οδηγία 2006/123/ΕΚ του Ευρ. Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά καθιστά δυνατή την απλούστευση των διαδικασιών που εφαρμόζονται στους παρόχους υπηρεσιών στον τουριστικό τομέα και την κατάργηση πολλών νομικών και διοικητικών εμποδίων, τα οποία είχαν περιορίσει την πρόσβαση στις διάφορες αγορές των κρατών μελών της ΕΕ.

Μέσω του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), η Ευρ. Επιτροπή στηρίζει τη δημιουργία επιχειρήσεων αγροτικού τουρισμού, καθώς και την ανάπτυξη και την αξιοποίηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς των αγροτικών περιοχών.

Στην τρέχουσα περίοδο 2007-2013, η Ευρ. Επιτροπή προωθεί μέσα και προγράμματα στήριξης του τουρισμού. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται τα ευρωπαϊκά διαρθρωτικά ταμεία (ΕΤΠΑ, ΕΚΤ), το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Αλιείας (ΕΤΑ) καθώς και το πρόγραμμα έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης. Τέλος, το πρόγραμμα για την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα έχει ιδιαίτερη σημασία για τον τουρισμό, δεδομένου ότι από το 2008 παρεμβαίνει και στηρίζει τη δημιουργία ευρωπαϊκών δικτύων για ανταγωνιστικό και βιώσιμο τουρισμό. Για την μετά το 2013 περίοδο, οι δυνατότητες στήριξης του τουρισμού από τα διάφορα ευρωπαϊκά ταμεία θα εξαρτηθούν από τις προτεραιότητες δράσης της ΕΕ, λαμβανομένων υπόψη των δημοσιονομικών περιορισμών³⁸.

6. Χρηματοδοτικά μέσα για δραστηριότητες αγροτουρισμού - οικοτουρισμού στην Ελλάδα

Μέσω της στήριξης του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), 2007-2013, δίδονται ευκαιρίες ανάπτυξης βιώσιμου αγροτουρισμού. Οι προτεραιότητες της Ελλάδας καθορίζονται από το Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΣΣΑΑ). Σύμφωνα με τον Κανονισμό Αγροτικής Ανάπτυξης (άρθ. 11) η σχετική εθνική στρατηγική εφαρμόζεται μέσω του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ).

Μεταξύ των αξόνων της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης περιλαμβάνονται οι ακόλουθοι που αφορούν την τουριστική ανάπτυξη:

- α) η βελτίωση του περιβάλλοντος και του τοπίου,
- β) η βελτίωση της ποιότητας ζωής και η διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας,
- γ) ο άξονας (LEADER) που συνεπικουρεί τα α) και β).

Η υλοποίηση του Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Αγροτικής Ανάπτυξης επιτυγχάνεται μέσω των ακόλουθων Γενικών Στρατηγικών Στόχων (ΓΣΣ):

- Προστασία του περιβάλλοντος και αειφόρος διαχείριση των φυσικών πόρων.
- Βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και ενθάρρυνση της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας.
- Δημιουργία τοπικών ικανοτήτων για την απασχόληση και τη διαφοροποίηση στις αγροτικές περιοχές μέσω της προέγχισης Leader.

6.1 Επιδοτήσεις οικοτουρισμού και αγροτουρισμού

Το Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης επιδοτεί δραστηριότητες αγροτουρισμού και οικοτουρισμού. Οι άξονες αυτού 3 και 4 και τα υπομέτρα 311 313, 323 και 41 και 43, αντίστοιχα, αφορούν τουριστικές δράσεις στον αγροτικό και στον ευρύτερο χώρο της υπαίθρου.

6.1.1 Ποιότητα ζωής στις αγροτικές περιοχές και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας

Ο άξονας 3 με τίτλο: «Ποιότητα ζωής στις αγροτικές περιοχές και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας» αποσκοπεί στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αναβάθμιση ορεινών και μειονεκτικών περιοχών. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην προώθηση δραστηριοτήτων εκτός της γεωργίας, στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας μικρής κλίμακας και στην αναστροφή των δυσμενών τάσεων της πληθυσμιακής συρρίκνωσης σε μία ελκυστικότερη ύπαιθρο με προοπτικές ήπιας ανάπτυξης.

Το υπομέτρο 311 του άξονα 3, με τίτλο: «Διαφοροποίηση προς μη γεωργικές δραστηριότητες» ενισχύει επενδύσεις αγροτικών νοικοκυριών, για ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων, εκτός της γεωργίας, όπως ο αγροτικός τουρισμός και ο οικοτουρισμός, ιδιαίτερα σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, σύμφωνα με το άρθρο 50 του Καν. 1698/2005, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει.

Αρμόδια είναι η Ειδική Υπηρεσία Συγχρηματοδοτούμενων Μέτρων και Πράξεων Αγροτικής Ανάπτυξης του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Το υπομέτρο 313 του άξονα 3, με τίτλο: «Ενθάρρυνση Τουριστικών Δραστηριοτήτων» ενισχύει επενδύσεις για την οργάνωση και βελτίωση του τουριστικού προϊόντος, την ενίσχυση της απασχόλησης, την αύξηση της επισκεψιμότητας των περιοχών παρέμβασης, τη συμβολή στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου μέσω του οικοτουρισμού καθώς και την προβολή των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών ιδιαίτερα σε ορεινές και μειονεκτικές σύμφωνα με το άρθρο 50 του Καν. 1698/2005, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην παροχή ίσων ευκαιριών σε νέους, γυναίκες και ειδικές ομάδες πληθυσμού. Δικαιούχοι είναι οι εξής:

- α) Για παρεμβάσεις δημοσίου χαρακτήρα: οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης και οι εταιρείες τους καθώς και συλλογικοί φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Φορέας εφαρ-

38. COM(2010) 352 τελικό, Ανακοίνωση της Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Η Ευρώπη, ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο - Ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό».

μογής είναι η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του ΠΑΑ του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

β) Για παρεμβάσεις ανάπτυξης επιχειρηματικής δραστηριότητας: φυσικά ή νομικά πρόσωπα, εκτός των δικαιούχων του Μέτρου 311, που επιδιώκουν να ασκήσουν επιχειρηματική δραστηριότητα. Φορέας εφαρμογής είναι η Ειδική Υπηρεσία Συγχρηματοδοτούμενων Μέτρων και Πράξεων Αγροτικής Ανάπτυξης του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Το υπομέτρο 323 του άξονα 3, με τίτλο: «Διατήρηση και αναβάθμιση της αγροτικής κληρονομιάς» ενισχύει επενδύσεις προστασίας και ανάδειξης του παραδοσιακού και τοπικού οικιστικού περιβάλλοντος του αγροτικού χώρου καθώς και βελτίωσης της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Οι δράσεις αφορούν συνολικές παρεμβάσεις που αποσκοπούν στη διατήρηση της παραδοσιακής εικόνας των οικισμών, την τοπική αρχιτεκτονική και την αγροτική κληρονομιά, ενώ βρίσκονται σε πλήρη συμβατότητα με την προώθηση της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης. Και εδώ, το πεδίο εφαρμογής του υπομέτρου είναι κυρίως ορεινές και μειονεκτικές περιοχές.

Δικαιούχοι είναι οι εξής: Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης και οι εταιρείες τους, συλλογικοί φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, φυσικά και νομικά πρόσωπα. Αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων είναι η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του ΠΑΑ, η Ειδική Υπηρεσία Συγχρηματοδοτούμενων Μέτρων και Πράξεων Αγροτικής Ανάπτυξης με τις Αρμόδιες Περιφερειακές Υπηρεσίες, κατά περίπτωση, ενώ ειδικά για τη δημιουργία μουσείου, η Δ/ση Τεχνικών Μελετών και Κατασκευών του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

6.1.2 Δημιουργία τοπικών ικανοτήτων για την απασχόληση και τη διαφοροποίηση στις αγροτικές περιοχές μέσω του προγράμματος Leader

Ο άξονας 4 έχει τίτλο: «Δημιουργία τοπικών ικανοτήτων για την απασχόληση και τη διαφοροποίηση στις αγροτικές περιοχές μέσω της προσέγγισης Leader»³⁹.

Οι παρεμβάσεις του άξονα 4 για τον οικότουρισμό και αγροτουρισμό, εφαρμόζονται μέσω των υπομέτρων με αριθ. 41 με τίτλο: «Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης» και 43

με τίτλο: «Λειτουργία της ομάδας τοπικής δράσης, απόκτηση δεξιοτήτων και εμπύχωση στην περιοχή».

Ειδικότερα το υπομέτρο 41 επιδιώκει την προώθηση αναπτυξιακών πρωτοβουλιών που σχεδιάζονται και υλοποιούνται σε τοπικό επίπεδο, την ενίσχυση της διαφοροποίησης της οικονομίας της υπαίθρου, τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης (στρατηγική Λισσαβόνας), την αξιοποίηση, προστασία και ανάδειξη φυσικών και πολιτιστικών πόρων, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στην ύπαιθρο, την αξιοποίηση τοπικών προϊόντων και τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε αγορές, τη μείωση των διαφορών και ανισοτήτων μεταξύ των κατοίκων των αγροτικών και αστικών περιοχών.

Το υπομέτρο 43 στηρίζει τη λειτουργία των Ομάδων Τοπικής Δράσης που αναλαμβάνουν την υλοποίηση τοπικού προγράμματος προσέγγισης LEADER στην περιοχή παρέμβασής τους.

Το πρόγραμμα LEADER αφορά ορεινές, μειονεκτικές, αλλιά και πεδινές, συμπεριλαμβανομένων νησιωτικών περιοχών της Χώρας. Εξαιρείται ο νομός Αττικής (πλην των νησιών αυτών και των Δήμων Τροιζίνας και Μεθάνων).

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι οι αγροτουριστικές και οικότουριστικές δραστηριότητες χρηματοδοτούνται στο πλαίσιο του άξονα 3 και συνεπικουρούνται από τις δράσεις του άξονα 4.

6.2 Επιδότησεις ευρύτερου εναλλακτικού τουρισμού

Δραστηριότητες εναλλακτικού βιώσιμου τουρισμού με την ευρύτερη έννοια, επιδοτούνται στα πλαίσια του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς 2007-2013 (ΕΣΠΑ) από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» και μέσω του Προγράμματος «Εναλλακτικός Τουρισμός». Ενισχύονται επενδυτικά σχέδια, τα οποία συμβάλλουν στην ανάπτυξη ειδικών ή/και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως: αθλητικός τουρισμός, τουρισμός αναψυχής, υπαίθρου, θαλάσσιος τουρισμός, γαστρονομικός τουρισμός. Το Πρόγραμμα αποσκοπεί:

- Στη διαφοροποίηση και στον εμπλουτισμό του ελληνικού τουριστικού προϊόντος με την επιχειρηματική αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

- Στην ανάδειξη και τουριστική αξιοποίηση του φυσικού και πολιτισμικού αποθέματος.

- Στην άμβλυση της εποχικότητας της τουριστικής ζήτησης.

Δικαιούχοι του προγράμματος είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα, που δραστηριοποιούνται ή προτίθενται να δραστηριοποιηθούν στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Εξαιρούνται οι δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμοί ή/και οι θυγατρικές τους, ενώ περιοχά εφαρμογής του προγράμματος είναι όλη η Ελλάδα. Ο προϋπολογισμός ανέρχεται στα 20 εκατ. ευρώ⁴⁰.

39. LEADER: «Liaisons Entre Actions de Developpement de l' Economie Rurale, Δεσμοί μεταξύ των δράσεων για την Ανάπτυξη της Αγροτικής Οικονομίας». Η πρωτοβουλία LEADER I αποτέλεσε την αρχή μίας νέας προσέγγισης στην πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, η οποία στηριζόταν στην ολοκληρωμένη και συμμετοχική προσέγγιση σε τοπικό επίπεδο. Η εφαρμογή της ξεκίνησε το 1991 δίνοντας την ευκαιρία στις τοπικές κοινωνίες να σχεδιάσουν και να επιλέξουν οι ίδιες τον τρόπο και τη «διαδρομή» ανάπτυξής τους. Τα ενθαρρυντικά αποτελέσματα της πρώτης πειραματική εφαρμογής οδήγησαν σε ένα πιο συστηματικό και ολοκληρωμένο σχεδιασμό της LEADER II. Η εφαρμογή της πρωτοβουλίας συνεχίστηκε κατά την Γ΄ Προγραμματική Περίοδο μέσω της LEADER PLUS, η οποία κινήθηκε στη λογική και τη φιλοσοφία των προηγούμενων εφαρμογών. Η πρωτοβουλία LEADER, μετά την εμπειρία τριών περιόδων προγραμματισμού, έχει φτάσει σε ανώτερο επίπεδο που δίνει τη δυνατότητα στις αγροτικές περιοχές να εφαρμόσουν ευρύτερα την προσέγγιση LEADER εξυπηρετώντας βασικούς στόχους του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) 2007-2013.

40. Αναλυτικά, το ποσό των 20 εκατ. ευρώ προέρχεται: 13.645.616 ευρώ από το ΕΠ «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα», 1.618.456 ευρώ από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ) Αττικής, 938.490 ευρώ από το ΠΕΠ Μακεδονίας - Θράκης (Κεντρ. Μακεδονία), 930.498 ευρώ από το ΠΕΠ Μακεδονίας - Θράκης (Δυτ. Μακεδονία),

Το Πρόγραμμα «Εναλλακτικός Τουρισμός» υλοποιείται από την Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού, Διαχείρισης και Εφαρμογής Δράσεων του Τομέα Τουρισμού⁴¹ και τον ΕΦΕΠΑΕ⁴².

7. Παραδείγματα βιώσιμου τουρισμού στην Ελλάδα

7.1 Αγροτουρισμός στην Κέρκυρα

Η περιβάλλουσα περιοχή της Λίμνης Κορισίων, στη νοτιοδυτική ακτή του νησιού της Κέρκυρας, ανήκει στις προστατευόμενες περιοχές του δικτύου Natura 2000, με ποικιλία ειδών άγριας ζωής, όπως αγριόπαπιες, αργυροπελεκάνους και ερωδιούς. Πάνω από τη λίμνη εντοπίζεται το βιολογικό αγρόκτημα «Βιοπορος»⁴³ (70 στρ.), το οποίο από το 1982 παράγει ελαιόλαδο, λαχανικά, όσπρια με χαρακτηριστική παραγωγή του τοπικού οσπρίου λαθίρι. Το 2002 το αγρόκτημα έλαβε πιστοποίηση για τον τρόπο καλλιέργειας χωρίς τη χρήση χημικών προϊόντων. Το 2006 στο βιολογικό αγρόκτημα, με την οικονομική στήριξη του προγράμματος Leader+ (2000-2006) ξεκίνησε η λειτουργία δύο τουριστικών καταλυμάτων και ενός εστιατορίου, στο οποίο χρησιμοποιούνται κατά 98% πιστοποιημένα βιολογικά προϊόντα και αναδεικνύεται η τοπική Κερκυραϊκή κουζίνα. Από τότε, το αγρόκτημα «Βιοπορος» αποτελεί εξαιρετικό χώρο για δραστηριότητες αγροοικουρισμού. Οι επισκέπτες μπορούν να συμμετέχουν ή απλά, να παρακολουθούν τις γεωργικές δραστηριότητες. Επίσης, υπάρχει δυνατότητα περιπατητικής διαδρομής στο μοναδικό κεδροδάσος της Μεσογείου.

7.2 Οικοτουριστική - πολιτιστική διαδρομή στα χωριά Κυνοπιάστες και Άγ. Προκόπιος

Τα χωριά Κυνοπιάστες και Άγ. Προκόπιος στο κεντρικό τμήμα του νησιού της Κέρκυρας, είναι χαρακτηρισμένα ως παραδοσιακοί οικισμοί, αλλά και ως μειονεκτικοί. Οι πολιτιστικοί φορείς των δύο χωριών συμπράττουν για τη διατήρηση, αποκατάσταση και αναβάθμιση μιας περιπατητικής διαδρομής μήκους τριών χιλιομέτρων, που είναι συνδεδεμένη με τον Άγγλο περιηγητή και ζωγράφο του 19ου αι. Edward Lear.

Ο Edward Lear επισκέφθηκε την περιοχή και περπάτησε στο συγκεκριμένο μονοπάτι τον Απρίλιο του 1863. Ενθουσιασμένος από την ομορφιά του φυσικού περιβάλλοντος ζωγράφησε τρεις από τους πίνακές του. Η οικοτουριστική αυτή διαδρομή περνά από τους οικισμούς Κυνοπιάστες - Δαφνάτικα - Τρόμπα - Πάνω Πηγάδι -

Κουκούλα - Λιά - Άγιος Προκόπιος και επιστρέφει στους Κυνοπιάστες, ενώ περιλαμβάνει πέρασμα μέσα από την πυκνή βλάστηση, τον παμπάλαιο ελαιώνα, επίσκεψη στη γειτονιά «Καρυδάτικα», όπου υπάρχει η αρχαιότερη ίσως ελιά της Κέρκυρας. Κατά τη διάρκεια της διαδρομής πραγματοποιούνται στάσεις σε περιοχές θέας.

7.3 Αγροτουρισμός στον Παρνασσό

Το αγρόκτημα «Αμφίκαια»⁴⁴ βρίσκεται στους πρόποδες του Παρνασσού, ανάμεσα στα χωριά Αμφίκλεια και Τιθορέα. Αποτελεί χώρο αγροτουριστικής/οικοτουριστικής φιλοξενίας με πολλές δραστηριότητες. Η καλλιέργεια της γης γίνεται με παραδοσιακούς τρόπους, ενώ το αγρόκτημα φημίζεται για την εκτροφή θεσσαλικών αλόγων και σκυριανών πουληριών, που αποτελούν είδη υπό εξαφάνιση. Από τον καιρό της ίδρυσής του, το αγρόκτημα συμμετέχει στην προσπάθεια για τη διάσωση των ελληνικών αλόγων, συγκεντρώνοντας μερικές θεσσαλικές φοράδες, από τις ελάχιστες καθαρόαιμες της φυλής καθώς και έναν επιβήτορα από τους τελευταίους που είχαν απομείνει, ενώ η ιππασία δεν επιτρέπεται. Ο πρότυπος χώρος αγροτουριστικών δραστηριοτήτων «Αμφίκαια» δίνει τη δυνατότητα στους επισκέπτες του να συμμετάσχουν στην αγροτική ζωή, στις καθημερινές δραστηριότητες ανάλογα με την εποχή, όπως κηπουρική, φύτεμα, βοτάνισμα και μάζεμα των φρούτων. Επιπλέον δραστηριότητες για τους επισκέπτες αποτελούν η πεζοπορία στα μονοπάτια του Παρνασσού, η ποδηλασία βουνού, αλλά και η τοξοβολία. Στον χώρο του αγροκτήματος υπάρχει γούρνα με κρυστάλλινο νερό που έρχεται από τον Παρνασσό και ανακυκλώνεται συνεχώς, δίνοντας τη δυνατότητα για κολλήμπι.

7.4 Οικοτουριστικές διαδρομές στην Ικαρία

Η Ικαρία⁴⁵ αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα νησιού που προσφέρεται για ανάπτυξη του οικοτουρισμού στην ενδοχώρα, χάρη στην ιδιαίτερη γεωμορφολογία και τις εναλλαγές του τοπίου του (απότομο και άγονο πετρώδες έδαφος προς τα νότια, ομαλό, με πυκνή βλάστηση και άφθονα τρεχούμενα νερά, προς τα βόρεια). Στην περιοχή Χριστού Ραχών έχει σχεδιαστεί και αναδειχθεί ένα δίκτυο οικοτουριστικών διαδρομών. Η διάνοιξη μονοπατιών, η σήμανσή τους και η έκδοση χάρτη διαμορφώνουν μία αρχική υποδομή προσέληκτους επισκεπτών. Οι Ενεργοί Πολίτες από τις Ράχες της Ικαρίας εκδίδουν χάρτη - οδηγό που τον ονομάζουν «Ο γύρος των Ραχών με τα πόδια». Ο χάρτης καταγράφει πολλά μονοπάτια και διαδρομές, που μπορεί ο επισκέπτης να ακολουθήσει και επιπλέον προσφέρει οδηγίες με πλούσιο ιστορικό και φωτογραφικό υλικό.

7.5 Βιώσιμος τουρισμός σε ξενοδοχειακή μονάδα στη Μεσσηνία

Η ξενοδοχειακή μονάδα Costa Navarino⁴⁶ στη Μεσσηνία αποτελεί παράδειγμα ολοκληρωμένου τουριστικού προορισμού υψηλών προδιαγραφών στην Ελλάδα. Η φιλοσο-

1.789.031 ευρώ από το ΠΕΠ Θεσσαλίας - Στερεάς Ελλάδας - Ηπειρού (Στ. Ελλάδα), 1.077.909 ευρώ από το ΠΕΠ Κρήτης και Νήσων Αιγαίου (Νότιο Αιγαίο). Η χρηματοδότηση αφορά σε εξοπλισμό, κυριακά - διαμόρφωση χώρων - ειδικές και βοηθητικές εγκαταστάσεις, προβολή - προώθηση, υπηρεσίες συμβούλων.

41. ΕΥΣΔΕΔ.

42. Ενδιάμεσος φορέας διαχείρισης του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητας 2007-2013 (ΕΠΑΕ).

43. <http://www.bioporos.gr>

44. <http://www.amfikaia.gr>

45. <http://www.wwf.gr/images/pdfs/ecos.pdf>

46. <http://www.costanavarino.gr>

φία της εταιρείας είναι ο σεβασμός για το περιβάλλον, τις παραδόσεις, την τοπική κοινωνία και οικονομία και συμβάλει στην καθιέρωση της Μεσσηνίας ως τουριστικής περιοχής υψηλής βιωσιμότητας και ποιότητας. Στην Costa Navarino η τουριστική ανάπτυξη βασίζεται σε αυστηρούς κανόνες περιβαλλοντικής προστασίας και διαχείρισης, αναγνωρίζοντας τη σημαντική συμβολή του φυσικού περιβάλλοντος στη διαμόρφωση τουριστικού προϊόντος υψηλής ποιότητας. Στο πλαίσιο αυτό η εταιρία κατασκευής και ανάπτυξης της ξενοδοχειακής μονάδας ακολούθησε αυστηρούς κανόνες σε όλα τα στάδια ανάπτυξης του έργου, από την κατασκευή έως τη λειτουργία του. Η Costa Navarino αναπτύσσει σε τοπικό και διεθνές επίπεδο περιβαλλοντικές δράσεις και συνεργασίες (συνεργασία με την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, τον Σύλλογο για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας ΑΡΧΕΛΩΝ, το Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο σε γεωδυναμικά θέματα, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης για υδρογεωλογική και νεοτεκτονική έρευνα καθώς και με το Πανεπιστήμιο Πατρών για την υδρογεωλογία, αθλητά και σε θέματα εξοικονόμησης ενέργειας, τουριστικής ανάπτυξης και κοινωνικών σπουδών) που συμβάλλουν αποφασιστικά στην προστασία και ανάδειξη της βιοποικιλότητας και των σημαντικών και σπάνιων ειδών της Μεσσηνίας.

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Προτείνεται η ανάπτυξη τουριστικών προγραμμάτων στην Ελλάδα που συνδυάζουν την ανάδειξη και προστασία της βιοποικιλότητας και του πολιτιστικού περιβάλλοντος, εφαρμόζοντας την πολιτική της ΕΕ για προώθηση του βιώσιμου τουρισμού και αξιοποιώντας τις σχετικές χρηματοδοτήσεις της. Η Ελλάδα διαθέτοντας πλούσια βιοποικιλότητα -από τις πλουσιότερες στην Ευρώπη- και με μοναδική ιστορία και πολιτιστική κληρονομιά, προσφέρεται ιδιαίτερα για υλοποίηση σχετικών προγραμμάτων. Οι δράσεις αυτές αναμένεται να προσελκύσουν τους ταξιδιώτες - τουρίστες που επιθυμούν να συμμετέχουν σε βιώσιμο τουρισμό, με αποτέλεσμα την ανάδειξη περιοχών και την ενίσχυση της τοπικής και εθνικής οικονομίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

- *Action Plan for the Conservation of the Meadow Viper (Vipera ursinii) in Europe*, 27-29 Nov. 2006, «Charter of European Cities & Towns Towards Sustainability», 27 May 1994, Denmark.
- *Ανδριώτης Κ.*, 2003, Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά του, Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος.
- *Antony J., Spawforth S.*, Pausanias the Periegete, Who's Who in the Classical World 2000, Simon Hornblower and Tony Spawforth (eds.) Oxford University Press, 2000.
- *Assessment of global megatrends: «living in an urban world»*, The European environment, State and outlook 2010.
- *Blakely E.*, 1994, Planning Local Economic Development, Theory and Practice, Sage Publications Inc., USA, California.

- *Bramwell B., Lane B.*, 1999, Sustainable Tourism: Contributing to the Debates, Journal of Sustainable Tourism.
- *Carr A.*, 2003, Ecotourism, Wilderness and Mountains: Issues, Strategies and Regional Development in New Zealand, Journal of Ecotourism, vol. 2, No. 2 p.p. 127-135.
- *Ceballos - Lascurain H.*, 1996, Tourism, Ecotourism and Protected Areas, published by IUCN, Gland, Switzerland, and Cambridge in collaboration with Commission of European Communities.
- *Coffey S., Polese M.*, 1985, Local Development, Conceptual Bases and Policy Implications, Regional Studies vol. 19, no 2.
- COM (2001) 31 τελικό, Ανακοίνωση Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο, την Ευρ. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Περιβάλλον 2010: Το μέλλον μας, η επιλογή μας - Έκτο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον».
- COM (2007) 621 τελικό, Ανακοίνωση Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο, την Ευρ. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Ατζέντα για την ευρωπαϊκό αειφόρο και ανταγωνιστικό τουρισμό».
- COM(2007) 621 τελικό, Ανακοίνωση Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο, την Ευρ. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Ατζέντα για έναν αειφόρο και ανταγωνιστικό ευρωπαϊκό τουρισμό».
- COM(2009) 147 τελικό, «Λευκή Βίβλος - Η προσαρμογή στην αλλαγή του κλίματος: προς ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο δράσης».
- COM(2010) 352 τελικό, Ανακοίνωση Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο, την Ευρ. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Η Ευρώπη, ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο - Ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό».
- COM(2011) 21 τελικό, Ανακοίνωση Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο, την Ευρ. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Μία Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους -Εμβληματική πρωτοβουλία στο πλαίσιο της στρατηγικής "Ευρώπη 2020"».
- COM(2011) 571 τελικό, Ανακοίνωση Ευρ. Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρ. Κοινοβούλιο, την Ευρ. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Χάρτης πορείας για μια αποδοτική, από πλεονεξία πόρων, Ευρώπη».
- Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats - Standing Committee 26th meeting, Strasbourg.
- *Dritsakis N.*, 2004, Agro tourism: A growth measure for the Greek region, Social Science Tribune.
- ΕΟΤ, 2010, έργο: «Μελέτη Ορεινού - Χειμερινού Τουρισμού».
- European Environment Agency, Feb. 2009, Strategy 2009-2013, Multi-annual Work Programme.
- *Ζαγοριανός Ε.*, 2002, Οικονομία, Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη: Βασικές Έννοιες της Επιστήμης των Οικονομικών του Περιβάλλοντος, Κείμενο δημόσιας διάθεσης, Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος, ΙΑΑΚ/ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- *Ζερβάκου Α., Καβαδιά Ε., Παπανικολάου Θ., Χριστοφοράτου Κ.*, 2003, Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Νομού Άρτας, Εργασία στο πλαίσιο ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» ΕΜΠ.
- *Gatel J., Passaris S.*, 1986, Le Développement Local: des territoires, des hommes, des initiatives, le partenariat, Revue d' Economie Regionale et Urbaine.

- *Habicht C.*, Pausanias' Guide to Ancient Greece, 1985, Sather Classical Lectures, University of California Press.
- Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, 2008, Οδηγός Τουρισμού της Υπαιθρου για τους Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Αθήνα.
- IUCN/UNEP/WWF, 1991, Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living, Gland, Swiss.
- IUNC, 1991, Caring for the Earth - A Strategy for Sustainable Living, Switzerland.
- *Jarvis Luoma J.*, 1998, Alternative tourism and the evolution of tourist areas, Tourism Management.
- *Καλλιό - Αντωνίου Α.*, Μάρτ. 2012, Η Εφαρμογή του Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου Περιβάλλοντος στην Ελλάδα, Θεσμικό Πλαίσιο για την Αειφόρο Ανάπτυξη, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, Υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης.
- *Καλλιό - Αντωνίου Α.*, 2011, Η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας Προστασίας Περιβάλλοντος και Βιώσιμης Ανάπτυξης, Δίκαιο και Περιβάλλον, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- *Καλλιό - Αντωνίου Α.*, 1999, Νομολογία του ΣΤΕ και του ΔΕΚ για την κοινοτική πολιτική Βιώσιμης Ανάπτυξης και Προστασίας Περιβάλλοντος, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- *Kilipiris F.*, 2005, Sustainable Tourism Development and Local Community Involvement, Tourism and Hospitality Management.
- *Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π.*, 2001, Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, εκδ. Κριτική, Αθήνα.
- *Κουτσούλης Κ.*, 1999, Αποτελέσματα της διασταύρωσης του παραγκούνικου με το ορεινό ηπειρώτικο πρόβατο (μούτσικο) στο σταθμό γεωργικής έρευνας Ιωαννίνων, Διδ. Διατριβή, Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας.
- *Meiko M.*, 2000, Sustainable Tourism: A Marketing Perspective, International Journal of Contemporary Hospitality Management, pp. 218-220, University of Surrey.
- *Merchadou C.*, 2001, Promoting environmental protection and sustainable development for tourism.
- *Mieczkowski Z.*, 1995, Environmental Issues of Tourism and Recreation, University Press of America.
- *Myers N., Kent J.*, 2001, Perverse Subsidies: How Tax Dollars Can Undercut the Environment and the Economy, International Institute for sustainable development (IISD) Publications Centre.
- Ομάδα Βιωσιμότητας του Τουρισμού, Φεβρ. 2007, Δράση για ένα πιο αειφόρο τουρισμό (Report of the Tourism Sustainability Group: ACTION for MORE SUSTAINABLE EUROPEAN TOURISM).
- Ομάδα Εργασίας για τις Αρχές του Οικοτουρισμού (Χατζηνικολάου, Καραβέλλης, Σβορώνου, Σπυροπούλου) Απρ. 2002, Εννοιολογικό Πλαίσιο και Αρχές Οικοτουρισμού, Εθνική Επιτροπή για το Παγκόσμιο Έτος Οικοτουρισμού 2002.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2005, Environmentally harmful subsidies: challenges for reform.
- *Παπαδασκαλόπουλος Α.*, 1995, Πρότυπα και Πολιτικές Περιφερειακής Ανάπτυξης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- *Παπαϊωάννου Δ.*, 1991, Εισαγωγή στην Επιστήμη του Περιβάλλοντος - Προς μία Διατηρήσιμη Ανάπτυξη, Αθήνα.
- Πέμπτο Πρόγραμμα Δράσης Ευρ. Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη.
- Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, 1987.
- *Richardson J.*, 1993, Ecotourism and Nature-Based Holidays, Sydney.
- Συμβούλιο ΕΕ, Βρυξέλλες 26 Ιουνίου 2006, Επανεξέταση της στρατηγικής της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη - Ανανεωμένη στρατηγική, 10917/06.
- *Σφακιανάκης Μ.*, 2000, Εναλλακτικές μορφές τουρισμού», εκδ. Έλλην, Αθήνα.
- *Tsartas P., Manoglou E., Markou A.*, 2003, Geothermal energy as a factor of sustainable tourism development, Scientific Conference: Sustainable tourism development and the environment.
- *Turner R.K. (ed.)*, 1993, Sustainable Environmental Economics and Management: Principles and Practice, Belhaven, London.
- UNEP, 2008, Green Jobs and the Green Economy.
- UNEP, 2011, Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication.
- World Resources Institute, 2011, Reefs at Risk Revisited (επανεξέταση κοραλλιογενών υφάλων που κινδυνεύουν).
- World Tourism Organization and the United Nations Environment Programme «World Ecotourism Summit» Final Report (Québec Canada, 19-22 May 2002), Madrid Spain.
- World Tourism Organization, 2011, European tourism grows above expectations, PR 11087, Madrid, London.
- World Travel and Tourism Council, 1992, The World Travel and Tourism Environment Review.
- WWF, 2007, Annual Report Natural Capital: «Putting a Price on Nature».
- www.amfikaia.gr
- www.anavra-zo.gr
- www.arcadians.gr
- www.bioporos.gr
- www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/tools_acc.html
- www.costanavarino.gr
- www.dimoslevidiou.gr
- www.dolo.gr/index.php?option=com
- www.ecotourism.com
- www.eea.europa.eu/publications/eu-2010-biodiversity-baseline
- www.eea.europa.eu/publications/eu-2010-biodiversity-baseline
- www.eikastikon.gr/psifidota/kolefas_cv.html
- www.fao.org
- www.filotis.itia.ntua.gr/biotopes/c/GR2520001
- www.gourapark.gr
- www.kalarrytes.gr/geography.htm
- www.konitsa.gr
- www.ntua.gr
- www.ntua.gr/MIRC/db/epirus_db/PERIVALLON.htm
- www.oecd.org
- www.pramanta.gr/tzoumerka/index.htm
- www.syrrako.gr/frames.htm
- www.uncsd2012.org
- www.unep.org
- www.unwto.org
- www.viopikilotita.uoi.gr
- www.wwf.gr
- www.wwf.gr/images/pdfs/ecos.pdf

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

ΑΘΗΝΑ Μαυρομικάλη 23, Τηλ.: 210 3678800 (30 γραμμές), ΑΘΗΝΑ Μαυρομικάλη 2, Τηλ.: 210 3607521,
ΠΕΙΡΑΙΑΣ Φίλωνος 107-109, Τηλ.: 80 111 70 111, ΘΕΣ/ΝΙΚΗ Φράγκων 1, Τηλ.: 2310 532134,
ΠΑΤΡΑ Κανάρη 28-30, Τηλ.: 2610 361600

www.nb.org • e-mail: info@nb.org